

17. 4. 2020

Veźměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Neplnění smluvních závazků jako možný důsledek epidemie koronaviru (COVID-19)

Probíhající epidemie koronaviru (COVID-19) a související restriktivní opatření orgánů veřejné moci v současné době nevyhnutelně zasahují do podnikatelské činnosti a ohrožují či dokonce znemožňují plnění smluvních závazků převzatých ještě v době, kdy s epidemií ani s opatřeními omezujícími podnikání nebylo počítáno. Snadno tak mohou nastat situace, kdy se smluvní strana zcela mimovolně dostane do prodlení se splněním svých závazků a bude vystavena zákonným či smluvním sankcím. Jak takovým situacím předejít a případně jak je vhodné se v nich zachovat, aby byly negativní dopady zmírněny či zcela eliminovány, o tom krátce pojednáme v následujícím textu.

Obecně

V první řadě, je třeba pamatovat na základní principy, na kterých je založeno soukromé právo. Soukromé právo chrání jen takové jednání, které nepůsobí bezdůvodně újmu druhým, přičemž soukromoprávní ochranu nepožívá jen princip *pacta sunt servanda*, tedy že smlouvy mají být dodržovány, nýbrž také ochrana lidského života a zdraví. Mimo jiné proto občanský zákoník částečně omezuje smluvní volnost obecným zákazem ujednání porušující dobré mravy a veřejný pořádek a zákazem zjevného zneužití práva.

Obecně tedy existují předpoklady pro úspěšné vyvázání se ze smluvních ujednání právě s odkazem na specifické okolnosti, které v daném konkrétním případě způsobují nutnost preference ochrany jiných zákonem chráněných zájmů než zájmu na dodržování smlouvy, na což je v případě sporu o (ne)plnění závazků v důsledku epidemie koronaviru jistě možné a vhodné se odvolávat.

Rozhodně to však neznamená, že lze bez hrozby sankce porušit všechny závazky, kterým v důsledku epidemie koronaviru a přijatými opatřeními je obtížné dostát, zvláště pak když byly právní následky v těchto případech smluvními stranami specificky sjednány. Uvedené generální korektivy však musí platit vždy a beze zbytku, a to bez ohledu na smluvní ujednání, neboť žádný výklad a použití právního předpisu nesmí vést k bezohlednému přístupu urážejícímu obyčejné lidské cítění a žádný obchod nesmí absolutně převážit nad obecným zájmem nad bezprostředně ohroženými životy.

Velice obsáhlý a kazuistický občanský zákoník ovšem jasně nasvědčuje tomu, že se zákonodárce nehodlal spoléhat jen na obecné principy a pravidla a rozhodl se upravit řadu situací specificky. Nyní se tedy zaměříme na situace, na které zákon pamatuje a upravuje blíže související práva, povinnosti, postupy a následky.

Změna okolností

Nekontrolovatelné šíření epidemie koronaviru může založit tzv. podstatnou změnu okolností ve

smyslu ustanovení § 1765 odst. 1 občanského zákoníku. Je třeba zdůraznit, že předpokladem pro aplikaci tohoto zákonného ustanovení je právě ona podstatnost změny okolností, tj. vznik hrubého nepoměru mezi právy a povinnostmi stran zvýšením nákladů plnění nebo neúměrným snížením hodnoty předmětu plnění jedné z nich. Nepodstatná změna okolností není z právního hlediska pro splnění závazku významná. Druhou, neméně důležitou podmínkou je, aby dotčená smluvní strana nepřevzala na sebe nebezpečí změny okolností dle § 1765 odst. 2 občanského zákoníku.

Na tomto místě pokládáme za nutné poznamenat, že ujednání o převzetí rizika změny okolností se v posledních letech stalo velice častým prakticky ve všech druzích obchodních i jiných smluv a je mnohdy pokládáno za automatickou součást smlouvy, aniž by se smluvní strany reálně zabývaly smyslem, účelností a riziky takového ujednání, což se v současné krizové situaci může naplno projevit.

Jsou-li dány předpoklady pro aplikaci ustanovení občanského zákoníku o podstatné změně okolností, dotčená smluvní strana získává právo domáhat se vůči druhé smluvní straně obnovení jednání o smlouvě. Musí přitom však prokázat, že změnu okolností nemohla rozumně předpokládat ani ovlivnit, resp. že jí tato okolnost nebyla před uzavřením smlouvy známa. Uplatnění tohoto práva neopravňuje dotčenou stranu, aby odložila plnění.

Nedojde-li následně k dohodě stran na změně smlouvy, je možné domáhat se u soudu změny smlouvy anebo jejího zrušení. Soud ovšem není vázán návrhem a má široký prostor pro vlastní uvážení o spravedlivých poměrech mezi stranami. Aby bylo možné domáhat se zásahu soudu, je nutné dále prokázat, že právo na obnovení jednání o smlouvě bylo uplatněno vůči druhé smluvní straně v přiměřené lhůtě, přičemž platí vyvratitelná právní domněnka, že tato lhůta činí dva měsíce od doby, kdy se dotčená smluvní strana o podstatné změně okolností dozvěděla.

Uvedený postup, byť je v současné době poměrně hojně zmiňován jako možný a vhodný pro řešení situací vznikajících v souvislosti se stavem nouze vyvolaným epidemií koronaviru, lze bohužel označit za velice nepraktický, zvláště pokud není možné očekávat kooperaci druhé smluvní strany a je nutné spoléhat na pomoc soudu. V případě, kdy je druhá smluvní strana ochotna se dohodnout, není v podstatě nutné apelovat specificky na ustanovení § 1765 odst. 1 občanského zákoníku. Opačný stav vede k soudnímu sporu, který může snadno trvat i léta.

Za situace, kdy uplatnění práva na obnovení jednání o smlouvě neopravňuje smluvní strany k odkladu plnění, tento prostředek právní ochrany dotčené smluvní strany, která se bez vlastního přičinění a zavinění dostala do vysoce nevýhodného postavení vůči druhé smluvní straně, v naprosté většině myslitelných případů bude evidentně zcela bezzubý, snad s výjimkou optimistické úvahy o možné následné spoluodpovědnosti druhé smluvní strany za vzniklou újmu v důsledku neochoty se dohodnout na změně smlouvy.

O využití soudní ochrany dle § 1766 občanského zákoníku tak lze uvažovat spíše u dlouhodobých rámcových smluv, avšak v těchto případech, jak pevně věříme, pravděpodobně nebude epidemie koronaviru, působit problémy dotčené smluvní straně tak dlouho, aby působila hrubý nepoměr mezi stranami ještě v době pravomocného rozhodnutí soudu.^[1] Ani využití hrozby postupu podle § 1766 občanského zákoníku jako prostředku nátlaku na druhou smluvní stranu, aby přistoupila na dohodu o změně smlouvy, patrně k urovnání vztahů a obnovení rovnováhy vzájemných práv a povinností, což mělo být smyslem právní úpravy podstatné změny okolností, zpravidla nepovede.

Prodlení a vznik škody - *vis maior* jako liberační důvod

Faktor předvídatelnosti hraje roli i pro otázku odpovědnosti za včasné a řádné nesplnění závazku smluvní stranou v důsledku omezení jí způsobených epidemií koronaviru. Lze konstatovat, že u

smluv uzavřených už v době, kdy už bylo možno očekávat výskyt koronaviru a souvisejících restriktivních opatření, se odpovědnosti za řádné a včasné nesplnění závazku s tímto odůvodněním vyhnout spíše nepůjde.

Je-li naopak uvedený předpoklad nepředvídatelnosti splněn, pak lze epidemii koronaviru pokládat z právního hlediska za zásah tzv. vyšší moci (*vis maior*), na který občanský zákoník pamatuje právě v souvislosti s (ne)odpovědností za prodlení se splněním, popř. dokonce za nesplnění závazku, u kterého prodlení má za následek jeho zánik (tzv. fixní závazky – závazky, u kterých o opožděné plnění druhá strana nemůže mít zájem), a za vzniklou újmu.

Podle ustanovení § 2913 odst. 2 občanského zákoníku platí, že ten, kdo poruší smluvní povinnosti, se může zprostit povinnosti k náhradě újmy vzniklé v souvislosti s tímto porušením tehdy, pokud prokáže, že mu ve splnění dané povinnosti bránila mimořádná nepředvídatelná a nepřekonatelná překážka vzniklá nezávisle na jeho vůli, tedy právě *vis maior*.

Dále lze zmínit ustanovení § 1970 občanského zákoníku, podle kterého dlužník neplatí úrok z prodlení, pakliže za prodlení není odpovědný (zde právě z důvodu zásahu vyšší moci). Je ovšem třeba zdůraznit, že na *vis maior* se nelze odvolat, nastala-li až po vzniku prodlení se splněním smluvní povinnosti.

Dále považujeme za nutné upozornit, že *vis maior* jako liberační důvod směřuje jen na odpovědnost za škodu jako následek porušení smlouvy, nikoli na smluvní sankce. Dotčená smluvní strana se tak sice odvoláním na *vis maior* může zprostit odpovědnosti za škodu vzniklou porušením smlouvy, avšak neznamená to automaticky, že se zprostit i např. povinnosti uhradit smluvní pokutu za takové porušení.

Zde se tedy opět otvírá prostor pro argumentaci právními principy, na kterých je postaveno soukromé právo, jmenovitě pak zneužitím práva na uplatnění smluvních sankcí či rozporem uplatnění takových nároků s dobrými mravy a veřejným pořádkem.

Následná nemožnost plnění

V praxi jistě mohou v důsledku epidemie koronaviru nastat i situace, kdy se splnění závazku ze smlouvy stane objektivně zcela nemožným, a to bez možnosti zhojení pozdějším plněním, využitím pomoci jiné osoby či vynaložením většího úsilí či vyšších nákladů. V takovém případě by se mohlo jednat o případy tzv. následné nemožnosti plnění upravené v § 2006 a násl. občanského zákoníku, se kterou se spojen automatický zánik dotčených nesplnitelných závazků.

K zániku závazku dochází zcela, pokud částečné plnění, které zůstalo reálně proveditelným, nemá pro věřitele význam, jinak jen z části, jejíž splnění se stalo nemožným. Zánik závazku je zde dán objektivně a dlužník by tedy neměl být stížen zákonnými ani smluvními sankcemi za jeho nesplnění, avšak o nemožnosti plnění je povinen věřitele včas informovat, jinak může nést odpovědnost za škodu vzniklou věřiteli právě v důsledku pozdního informování o nemožnosti plnění.

S ohledem na dočasný charakter přijatých veřejnoprávních opatření v souvislosti s epidemií koronaviru se domníváme, že nelze spoléhat výklad, že se závazek stává nesplnitelným a zaniká v případě, kdy právní předpisy vydané po uzavření smlouvy zakázaly dlužníkovi jednání, k němuž je smluvně zavázán. Přestože např. vládní opatření lze jistě považovat za právní předpisy, jejich dočasný charakter obecně nekoresponduje s předpokladem následné nemožnosti plnění v podobě nesplnitelnosti závazku v pozdější době.

Závazky, které lze splnit opožděně, by takto zaniknout nemohly a závazky, u kterých opožděné plnění nemá pro věřitele význam, by zásadně měly podléhat režimu již výše zmíněných fixních závazků dle

ustanovení § 1980 občanského zákoníku, tj. zaniknout již v důsledku samotného prodlení dlužníka. Argumentace následnou nemožností plnění tedy podle našeho názoru spíše není na místě tam, kde přijatá veřejnoprávní opatření znemožní jen včasnost plnění.

Tím se ovšem reálný rozsah praktických případů, kdy v důsledku epidemie koronaviru nastane následná nemožnost plnění, povážlivě zužuje a podle našeho názoru tak půjde spíše o zcela výjimečné situace.

Závěr

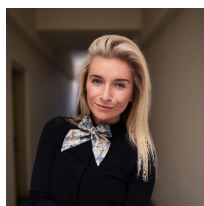
Jak je z výše uvedeného pojednání patrné, řešení sporů vzniklých z neplnění smluvních závazků v důsledku epidemie koronaviru a přijatých veřejnoprávních opatření, která řádné plnění omezují či znemožňují, nebude v praxi vůbec snadnou záležitostí, když některé právní instituty k tomuto účelu určené jsou v každodenní praxi využitelné jen málokdy či velmi složitě. Problematické mnohdy bude už samotné právní posouzení, zda závazek v daném konkrétním případě zanikl či nikoliv a zda je možné uplatnit právní sankce.

Vedle obecně doporučeníhodného řešení komplikací se včasným a řádným plněním dohodou smluvních stran, je na místě upozornit na nutnost prevence sporů včasnou notifikací věřitele o tom, že v důsledku epidemie koronaviru, resp. opatření proti jeho šíření, dlužník má či bude mít problém dostát svým závazkům.

Z pohledu tímto dotčených věřitelů je na místě zejména ostražitost před možnou snahou dlužníků „svádět“ na epidemii koronaviru i nesplnění smluvních povinností, které s ní buď žádnou souvislost nemají, nebo sice souvislost mají a řádné a včasné plnění epidemie skutečně komplikuje, ale dlužníci ji mohli a měli předvídat.

PhDr. Mgr. Jan Ptáčník,
advokát

Mgr. Tereza Dvořáková,
advokátní koncipientka

[PEYTON legal advokátní kancelář s.r.o.](#)

Futurama Business Park
Sokolovská 668/136d
186 00 Praha 8 - Karlín

Tel.: +420 227 629 700

E-mail: info@plegal.cz

[1] Reálně použitelnějším se naopak jeví postup podle § 2620 odst. 2 občanského zákoníku, který je speciální právní úpravou podstatné změny okolností platnou pro smlouvu o dílo, resp. konkrétně pro závazek dílo dokončit. Soud je v tomto případě oprávněn, shledá-li zcela mimořádnou nepředvídatelnou okolnost, která podstatně ztěžuje dokončení díla, rozhodnout o spravedlivém zvýšení ceny za dílo, anebo o zrušení smlouvy.

© EPRAVO.CZ - Sběrka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [EUDAMED: Jednotná databáze mění pravidla hry na trhu zdravotnických prostředků](#)
- [Nový zákon o veřejných dražbách, aukce a obálkové metody](#)
- [Pohled přes hranice - natáčení pornografických klipů jako důvod výpovědi z nájmu bytu](#)
- [Nařízení EU o umělé inteligenci a jeho dopady na využití jazykových modelů v advokátní praxi](#)
- [Revize zájezdové směrnice: co přináší, co hrozilo a co to znamená pro praxi](#)
- [Kupní smlouva o převodu nemovitosti bez uvedení výše kupní ceny](#)
- [Druhá „tlačítková novela“: povinné tlačítko pro odstoupení od smlouvy](#)
- [Souhlas s veřejným užíváním pozemku jako překážka nároku na bezdůvodné obohacení - nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2541/25](#)
- [Kupní smlouva bez přesného určení kupní ceny](#)
- [Byznys a paragrafy, díl 36.: Doložka o mlčenlivosti](#)
- [Detekce podezřelého obchodu v kontextu hazardních her](#)